

بخش دوم

هدایت الهی

قسمت اوّل : کلیات

الف) اهداف

- ۱- هدف کلی : توانایی تبیین نیاز انسان به هدایت الهی و ارسال پیامبران
- ۲- اهداف آموزشی :
  - بیان نیازهای ویژه انسان
  - شناخت عوامل ناتوانی انسان در تنظیم برنامه کامل زندگی خود
  - توضیح هدایت عمومی و هدایت خاص
  - تبیین ویژگی‌های هدایت خاص انسان
  - تدبر در آیات و استخراج پیام‌های مرتبط با موضوع

ب) پیش دانسته‌ها

چون در این درس نیازهای برتر انسان و تناسب میان هدایت وی با خصوصیات خلقتی وی طرح می‌شود، دانش‌آموزان باید به برخی از ویژگی‌های انسان که در سال‌های اوّل و دوم آموخته‌اند، توجه کنند. توانایی تفکر و تعقل، قدرت انتخاب و اختیار، بی‌نهایت طلبی و تنوع طلبی و روح غیرمادی انسان از جمله این ویژگی‌هاست که در درس‌های دوم و سوم کتاب دین و زندگی (۱) و درس‌های سوم و چهارم دین و زندگی (۲) بدان‌ها پرداخته شده است.

ج) اصطلاحات علمی درس

- ۱- نیازهای طبیعی و غریزی : نیازهایی که ناشی از بُعد جسمانی و حیوانی انسان است، مانند نیاز به غذا و غریزه جنسی.

۲- نیازهای برتر : نیازهایی که ناشی از بُعد روحی و معنوی انسان است؛ مانند نیاز به حیات جاودانه و نیاز به زیبایی.

۳- هدایت عمومی : راهنمایی کردن و رساندن تمام موجودات به غایت و مقصودی که در پیش دارند.

۴- هدایت خاص : هدایتی که با توجه به ویژگی‌های خاص هر موجودی صورت می‌گیرد. بنابراین، هر موجودی هدایت خاص خود را دارد. اما چون در بحث نبوت، هدایت خاص انسان مورد نظر است، کلمه «هدایت خاص» برای هدایت انسان به کار می‌رود.

۵- حجت : دلیلی که برای قانع کردن یا محکوم کردن دیگری به کار می‌رود.

۶- حجت ظاهری : پیامبران و ائمه اطهار صلوات الله علیهم هستند. خداوند در روز قیامت با این حجت در مقابل گناهکاران و گمراهان استدلال می‌کند و می‌فرماید مگر من به وسیله پیامبران و امامان راه را به شما نشان ندادم، پس چرا راه حق را نپذیرفتید و سرپیچی کردید؟

۷- حجت باطنی : همان عقل است که خداوند در وجود انسان قرار داده است. عقل، قوه‌ای است در انسان که با آن تفکر می‌کند، استدلال می‌ورزد و حقایق و واقعیات را درمی‌یابد، حق را از باطل و خوب را از بد تشخیص می‌دهد.

د) محورهای اصلی درس

۱- انسان نیازهای برتری دارد که در مخلوقات دیگر نیست. باید این نیازها را بشناسد و به آنها پاسخ دهد.

۲- کسانی که نسبت به این نیازها آگاه شده‌اند و دغدغه پاسخ‌گویی به آن را دارند، به وادی انسانیت گام نهاده‌اند.

۳- پاسخ به این نیازها باید درست و جامع باشد.

۴- عقل انسان به علت کمبود آگاهی‌ها نمی‌تواند به همه نیازها پاسخ جامع و درست را بدهد.

۵- خداوند که آفریننده انسان است، او را هدایت کرده و پاسخ کامل به نیازها را در اختیار وی قرار داده است.

۶- این هدایت الهی، مبتنی بر هدایت عمومی خداوند است که هر موجودی را که می‌آفریند، هدایت می‌کند.

قسمت دوم : سازماندهی فعالیت یاددهی — یادگیری

الف) آماده سازی و ایجاد انگیزه

با توجه به اینکه این درس، اولین درس سال تحصیلی است، لازم است ابتدا سازماندهی کتاب های سال اول و دوم و چگونگی ارتباط میان مراحل اول تا سوم یادآوری گردد. برای ورود به درس مناسب است از مفهوم بیداری کمک گرفته شود. از فیلم هایی که بیداری پرندگان و حیوانات دیگر را نشان می دهد و تحوّل که بعد از بیداری پدید می آید، می توان استفاده کرد. در این فیلم ها بیشتر می توان قسمت هایی را استفاده کرد که حیوانات، پس از آگاهی از نیازهای جسمانی، برای رفع آن ها شروع به فعالیت و اقدام می کنند. همچنین می توان از فیلم های مستندی که هدایت طبیعی در گیاهان و حیوانات را به نمایش می گذارند و همراه با آیات قرآنی است، بهره برد. البته در اینجا که صرفاً آماده سازی است، نباید مطالب کتاب مورد بحث قرار گیرد و رابطه خلقت و هدف و هدایت توضیح داده شود.

ب) انتخاب روش تدریس

دبیر، با توجه به موقعیت کلاس و مهارت های خود یک یا چند روش از روش های تدریس را که در بخش اول کتاب آمده، انتخاب کند و در تدریس خود به کار برد.

ج) اجزای تدریس

هر روشی که دبیر برای تدریس انتخاب می کند، باید دارای اجزای زیر باشد.

ردیف	اجزای تدریس
۱	قرائت و ترجمه آیات
۲	انجام فعالیت پیام آیات
۳	طرح نیازهای برتر
۴	تبیین حدود توانایی دستگاه تفکر
۵	انجام فعالیت ارزیابی
۶	انجام فعالیت پیام آیات
۷	تبیین هدایت عمومی و ویژه
۸	انجام فعالیت بررسی
۹	توضیح «برای مطالعه»
۱۰	اجرای گام اول

۱- قرائت و ترجمه آیات

بعد از آماده سازی و ایجاد انگیزه که معمولاً با توضیح ورودی هر درس و طرح سؤال‌های اصلی که هر درس بدان می‌پردازد، آغاز می‌شود، نوبت به قرائت آیات درس می‌رسد. در تمرین قرائت، هم می‌توان از نوار کاست استفاده کرد و هم از دانش‌آموزانی که صوت خوبی دارند، کمک گرفت. در همین ابتدای سال لازم است قرائت دانش‌آموزان ارزیابی شود تا میزان زمانی که باید صرف قرائت شود، مشخص گردد.

در مورد قرائت و ترجمه آیات می‌توان از روش زیر استفاده کرد :

۱- دبیر محترم قبل از کلاس، محل آیات این درس را در نوار آموزشی مشخص، و نوار را برای کلاس آماده می‌کند. پس از پاسخ به سؤالات فوق، نوار قرائت پخش می‌شود. هر عبارت دو بار قرائت شده است. دانش‌آموزان، بار اول گوش کرده و بار دوم همراه نوار زمزمه می‌کنند. به این ترتیب آموزش و تمرین قرائت تا پایان آیات درس انجام می‌شود.

۲- سپس از دانش‌آموزان خواسته می‌شود به صورت گروهی یا فردی عباراتی را که ترجمه نشده است، معنا کنند.

۳- پس از دادن فرصتی معین، هر گروه از دانش‌آموزان یا هر یک از افراد، به انتخاب دبیر، یک سطر از آیات را قرائت می‌کند. به این ترتیب، هم قرائت آیات درس مجدداً تمرین شده است و هم توانایی

قرائت دانش‌آموزان ارزش‌یابی می‌شود و دبیر محترم نمرهٔ قرائت هر دانش‌آموز را ثبت می‌کند. پس از قرائت، دانش‌آموز همان عبارت را معنا می‌کند. ترجمهٔ تحت‌اللفظی عبارات توسط دانش‌آموزان کفایت می‌کند و لزومی ندارد بر ترجمه زیبا و روان عبارات اصرار شود. دانش‌آموزان به تدریج توانایی ترجمه زیباتر و روان‌تر را پیدا می‌کنند. گاهی مناسب و ضروری است، دبیر محترم معنای برخی از کلمات و ترکیبات را بیشتر توضیح دهد. دانش‌آموزان باید پس از ارائه ترجمه توسط دوست خود و تأیید آن توسط دبیر یا احتمالاً پرسش دبیر از دانش‌آموز دیگر، معنای صحیح آن عبارت را دریافت و در صورت لزوم، ترجمه خود را تصحیح کنند. نباید عادت شود که ترجمه صحیح توسط دبیر به دانش‌آموزان املاء شود. املاي ترجمهٔ صحیح، هم وقت کلاس را می‌گیرد و هم دانش‌آموزان را از حضور فعال در این قسمت از کار کلاسی باز می‌دارد. دانش‌آموزان باید بیاموزند که از گفت‌وگوی بین دبیر و دانش‌آموزان در کلاس، معنای صحیح را درک، و ترجمهٔ خود را اصلاح کنند.

۴- پس از قرائت عباراتی که ترجمهٔ آن‌ها در کتاب نوشته شده است، دانش‌آموزی که آن عبارت را قرائت کرده است، ترجمه آن را نیز از روی کتاب می‌خواند. دبیر محترم در این قسمت می‌تواند توجه دانش‌آموزان را به معنای برخی از کلمات و ترکیبات این‌گونه عبارات نیز جلب کند. هم‌چنین توجه دادن دانش‌آموزان به برخی از ویژگی‌های سادهٔ صرفی یا نحوی کلمات و عبارات که به‌ویژه برای درک عمیق‌تر معنا مناسب است، خالی از لطف و فایده نیست. شایان ذکر است که معنای عباراتی که ترجمه شده است جزء تکلیف دانش‌آموزان نمی‌باشد و نباید از آن‌ها در ارزش‌یابی مستمر یا پایانی پرسش شود. به هر حال باید از هر گونه فعالیت‌هایی که منجر به حفظ ترجمهٔ این دسته از عبارات می‌شود پرهیز کرد. بدیهی است حفظ معنای برخی از کلمات مربوط به عباراتی که ترجمه نشده است به تدریج انجام می‌شود و این امر بر توانایی دانش‌آموزان در درک معنای عبارات می‌افزاید. اما باید توجه کنیم که فقط معنای عبارات مشخص شدهٔ آیات را از دانش‌آموزان طلب کنیم و از پرسیدن معنای لغت و کلمه خودداری کنیم. زیرا هدف اصلی، درک عبارات قرآنی است، نه معنی کلمه به صورت انفرادی.

برای تمرین قرائت، از کار گروهی استفاده کنید و بکوشید با ایجاد انگیزه، افراد توانای گروه به کمک افراد ضعیف بیایند، بدین طریق، هم افراد ضعیف تقویت می‌شوند و هم یک نوع همکاری بین افراد گروه شکل می‌گیرد.

تذکر: آنچه از قواعد ضروری تجوید مورد نظر است، طرز تلفظ صحیح حروف خاص زبان عربی است. دانش‌آموزان با تلفظ صحیح این حروف در دورهٔ راهنمایی آشنا شده‌اند. دبیران محترم باید تقویت این توانایی را در دورهٔ متوسطه در نظر داشته باشند و با توجه به میزان توانایی دانش‌آموزان

و شرایط کلی کلاس بر این امر تأکید نمایند. در این خصوص، می‌توان در ادامه آموزش‌های سال‌های قبل برنامه‌ریزی کرد و در هر درس به تلفظ صحیح یکی از حروف پرداخت.

دانش‌آموزان باید آیات را در کلاس ترجمه کنند و از اینکه به صورت تکلیف در منزل، آیات را ترجمه نمایند و به مدرسه آورند خودداری شود. البته اگر دانش‌آموزی قبلاً ترجمه را آماده کرده باشد، نباید مورد مؤاخذه قرار گیرد.

بهتر است دانش‌آموزان، آیات را به صورت گروهی ترجمه کرده و روی ترجمه‌های پیشنهاد شده بحث کوتاهی صورت گیرد. در صورت وجود فرصت و در حد امکان، از آموخته‌های دانش‌آموزان در درس عربی کمک بگیرد تا آنان معنای عبارت‌ها را بهتر درک کنند. دبیر محترم، نباید ترجمه عبارت‌ها را به دانش‌آموزان دیکته کند، بلکه باید از میان بحث دانش‌آموزان و توضیحات خود، معنای هر عبارت را مشخص کرده تا در صورتی که ترجمه دانش‌آموزی اشتباه بود، خودش به اصلاح آن بپردازد. ترجمه لفظ به لفظ دانش‌آموزان، چه در هنگام کار در کلاس و چه در زمان پرسش شفاهی و کتبی، مورد قبول است.

۲- انجام فعالیت پیام آیات

مطابق با رویه سال‌های قبل، بیشتر درس‌ها با تدبیر در آیات آغاز می‌شود. در این درس نیز، ابتدا دانش‌آموزان فعالیت «پیام آیات» را انجام می‌دهند و تدبیر در آیات را تمرین می‌کنند.

مطابق با آیه ۶ سوره حمد، هر انسان عاقل و خردمندی از خداوند می‌خواهد که راه مستقیم سعادت را به او نشان دهد.

مطابق با آیه ۷ سوره حمد، اگر کسی چنین درخواستی نداشته باشد، نتیجه‌اش سرگردانی و حیرانی (ضالین) یا سقوط در انحراف و گناه است (مغضوب علیهم).

مطابق با آیه ۴۱ سوره زمر، اکنون که خداوند ما را هدایت کرده، اگر کسی راه سعادت را انتخاب نکند، عواقب آن برعهده خودش است.

مطابق با آیه ۱۶۵ سوره نساء، اکنون که خداوند پیامبران را برای هدایت فرستاده، کسی نمی‌تواند در قیامت بهانه و دستاویزی داشته باشد.

۳- طرح نیازهای برتر

بعد از انجام این فعالیت، دبیر به طرح این سؤال می‌پردازد که: چرا انسان خودش نمی‌تواند برنامه کاملی برای هدف زندگی تنظیم کند و به هدایت خداوند نیاز دارد؟

پس از طرح این سؤال، نیازهای برتر را همراه دانش‌آموزان پیگیری می‌کند.

ابتدا دبیر محترم دربارهٔ بیداری و ارتباط آن با نیازها توضیح می‌دهد. در این توضیح، دو نوع بیداری، یعنی بیداری مادی و جسمانی و بیداری انسان را با یکدیگر مقایسه می‌کند و نمونه‌ها را از دانش‌آموزان می‌پرسد.

برای این که درک نیازهای غیرمادی و نوع درد آن‌ها برای دانش‌آموزان ملموس شود، می‌توان با ذکر یک مثال دربارهٔ نیاز مادی چنین توضیح داد که مثلاً، نیاز به آب و رفع تشنگی ابتدا به صورت یک اشتهای ملایم در فرد شکل می‌گیرد اما به تدریج که این نیاز عمیق‌تر می‌شود، احساس تشنگی افزایش می‌یابد و گاه این تشنگی به جایی می‌رسد که قرار و آرام را از انسان می‌گیرد.

نیازهای انسانی نیز همین گونه‌اند. در ابتدا که انسان درک ساده‌ای از آن‌ها دارد، بیش‌تر به صورت یک تمایل جلوه می‌کند و وقتی که به درک عمیق می‌رسد، دغدغه‌ای جدی در او پدید می‌آید که آرام و قرار را از وی سلب می‌کند.

پس از ذکر این مقدمات، دبیر محترم هریک از نیازها را مطرح می‌کند و به دانش‌آموزان اجازه می‌دهد که دربارهٔ آن‌ها گفت‌وگو کنند و بگویند که تا چه اندازه این سؤال برای آن‌ها مهم بوده است. توجه شود که در این مرحله از بحث، پاسخ به این نیازها ضروری نیست و مانع از پیشرفت درست آموزش می‌شود. در این درس، فقط باید بر نیازها تکیه شود تا دانش‌آموزان به اهمیت آن‌ها بیش‌تر پی ببرند و پایشان مسئله شود.

پاسخ به یک سؤال مهم دربارهٔ این درس

چرا از زاویهٔ نیازها وارد بحث نبوت شده‌ایم؟

پاسخ: یکی از مسئله‌های مهمی که امروزه بسیار مطرح می‌شود و مورد توجه نوجوانان نیز قرار گرفته است، «معنای زندگی» و «چگونگی معنابخشی به زندگی» است. این مسئله که امروزه به یک بحران تبدیل شده و انسان امروز با آن دست به گریبان است، ریشه در نیازهای اساسی انسان دارد. انسان امروز می‌پرسد: هدف از زندگی چیست؟ چرا زندگی می‌کنم؟ شادی حقیقی کدام است؟ چه موقع احساس شادی واقعی خواهیم کرد؟ سرنوشت ما چیست؟ کدام برنامه شادی واقعی را تأمین خواهد کرد؟ کدام برنامه مرا سعادتمند خواهد کرد؟

روان‌شناسان جدید برای پاسخ به این موضوع، یعنی معنای زندگی، تلاش‌های زیادی کرده‌اند و پیشنهادهای مختلفی ارائه داده‌اند اما معمولاً کسانی که گرایش‌های دینی داشته‌اند بهتر توانسته‌اند مخاطبان خود را قانع کنند و راه‌حل بدهند.

حقیقت این است که موضوع «معنابخشی به زندگی» ارتباط مستقیمی با «فلسفهٔ نبوت» دارد و

بدان بازمی‌گردد. زیرا وقتی زندگی معنای حقیقی خود را بازمی‌یابد که پاسخ صحیحی به آن سؤال‌های اساسی داده شود و این سؤال‌ها همه در حوزه فلسفه نبوت است و پاسخ مطمئن و درست آن از جانب خداوند و در قالب «دین» به انسان‌ها داده می‌شود.

امروزه کتاب‌های زیادی در پاسخ به مسئله «معنابخشی» نوشته می‌شود و در اختیار جوانان و نوجوانان ما قرار می‌گیرد. جوانان و نوجوانان نیز به امید رسیدن به رضایت‌مندی از زندگی و یافتن معنای برتر زندگی به این‌گونه کتاب‌ها رو می‌آورند. بیشتر این برنامه‌ها تأکیدشان بر پرداختن به زندگی این دنیاست و توجهی به اهداف اخروی ندارند و نمی‌توانند پاسخ‌گوی روح جاودانه طلب انسان باشند. به هر حال، این برنامه‌ها به‌صورت رقیب دین ظاهر شده‌اند و مبلغان و معلمان و برنامه‌ریزان باید بتوانند دین را به‌گونه‌ای ارائه دهند که هم رضایت‌مندی در زندگی به‌دست آید و هم سعادت‌مندی اخروی ایجاد شود.

۴- تبیین حدود توانایی دستگاه تفکر

پس از بررسی نیازها، دبیر این سؤال را مطرح می‌کند که پاسخ به این نیازها باید چه ویژگی‌هایی داشته باشد.

در کتاب درسی روی دو ویژگی تأکید شده است :

الف) همه جانبه بودن.

ب) درست و قابل اعتماد بودن.

پس از بیان این دو ویژگی، در کتاب دربارهٔ شخصی که بتواند پاسخی با این ویژگی‌ها تهیه کند نیز توضیح داده است. با این توضیح، دانش‌آموز می‌تواند دریابد که آیا عقل انسان توانایی کامل دارد که چنین پاسخی را تهیه کند یا نه. به عبارت دیگر، این توضیح کمک می‌کند که دانش‌آموز بتواند فعالیت ارزیابی را به درستی انجام دهد.

۵- انجام فعالیت ارزیابی

در این فعالیت، دانش‌آموزان باید توانایی دستگاه تفکر را در پاسخ به نیازها بسنجند و بررسی کنند که آیا انسان خودش می‌تواند پاسخی تهیه کند که هم «همه جانبه» باشد و هم «درست و قابل اعتماد».

این فعالیت می‌تواند به‌صورت گروهی یا انفرادی انجام پذیرد. پس از اینکه گروه‌ها یا افراد پاسخ خود را آماده کردند، چند گروه یا چند دانش‌آموز پاسخ‌های خود را مطرح می‌کنند و دبیر نیز توضیحات لازم را ارائه می‌کند.

در حین ارزیابی، دبیر به دانش‌آموزان تذکر می‌دهد که کسی می‌تواند پاسخ درس به نیازها بدهد

که ویژگی‌های روحی و جسمی انسان را به خوبی بشناسد و به همه ابعاد وجود او آگاه باشد و به خصوص آینده انسان و جهان را به خوبی درک کند و رابطه دنیا و آخرت را بداند. به عبارت دیگر، باید احاطه کاملی بر جهان هستی و جایگاه انسان در جهان هستی داشته باشد.

توجه: نکته‌ای که لازم است در اینجا تذکر داده شود، این است که هر انسانی از همان ابتدای جوانی نیازمند برنامه کامل زندگی و پاسخ به نیازهای برتر است. اگر انسانی بخواهد خودش به جست‌وجوی این پاسخ برخیزد، سال‌های متمادی از عمر خود را باید صرف تحقیق و مطالعه کند و باز هم به پاسخ کامل نرسد. حتی اگر هم برسد، بخش عمده عمر خود را از دست داده و تازه باید حرکت را آغاز کند. یعنی بیشتر عمر خود را تلف کرده است. اما اگر خداوند این برنامه را از ابتدا برای انسان آماده کرده باشد، هر انسانی می‌تواند از همان آغاز جوانی قدم در راه سعادت بگذارد و از تمام ظرفیت عمر خود برای کسب کمالات استفاده کند. اما کسی که چنین نکند و خودش دست به جست‌وجو بزند، آخرش خواهد گفت:

جوانی صرف ره کردم که یابم زندگانی را   نجستم زندگانی را و گم کردم جوانی را

۶- انجام فعالیت پیام آیات

اکنون که دانش‌آموزان با انجام فعالیت قبلی دریافته‌اند که انسان، خودش این توانایی را ندارد که پاسخ کامل به نیازهایش بدهد، از آن‌ها می‌خواهیم به سراغ آیات درس بروند تا دریابند که خداوند بشر را کمک کرده و هدف و راه درست رسیدن به هدف را به او نشان داده است. این فعالیت نیز بهتر است به صورت گروهی انجام شود.

بنابر آیه ۵۰ سوره طه، خداوند تمام مخلوقات را هدایت می‌کند که آن را هدایت عمومی می‌گویند.

بنابر آیه ۳ سوره اعلی، خداوند هر مخلوقی را متناسب با ویژگی‌هایش هدایت می‌کند که آن را هدایت خاصه می‌نامند.

۷- تبیین رابطه هدایت عمومی و هدایت ویژه انسان

دبیر، با استفاده از بیان حضرت موسی و با ذکر مثال‌هایی رابطه هدف، خلقت و هدایت را توضیح می‌دهد. قرآن کریم زنبور عسل را مثال می‌زند. زنبور عسل دارای ساختمان خاصی است که خداوند متناسب با همین ساختمان خاص، به‌طور غریزی او را هدایت کرده تا از شهد گل‌های مخصوص استفاده کرده و با تحولی که در این شهدها می‌دهد، آن را به عسل تبدیل نماید.

سپس دبیر، ویژگی‌های انسان را مطرح می‌کند تا نشان دهد این ویژگی‌ها مقتضی هدایت خاصی

است. آن ویژگی اصلی که سبب می‌شود هدایت انسان به شکل فرستادن پیامبران باشد، قوه عقل است. عقل قوه‌ای است که توانایی تفکر دارد و می‌تواند درست را از نادرست تشخیص دهد. انسان به گونه‌ای ساخته شده که افعال و کارهای خود را از طریق فکر کردن انجام می‌دهد. یعنی انسان ابتدا فکر می‌کند و کاری را تشخیص می‌دهد، سپس تسلیم قلبی به آن کار می‌شود و سپس اراده می‌کند و انجام می‌دهد.

به همین جهت لازم است راه و برنامه زندگی نیز به صورت یک قانون به او عرضه شود تا خودش آن برنامه را با فکر و عقل انتخاب کند و بدان عمل نماید.

تذکر: در بخش هدایت، معمولاً از هدایت عامه و خاصه و نیز هدایت تکوینی و تشریعی نام برده می‌شود. با توجه به این که این اصطلاحات در معارف دانشگاه نیز طرح می‌شود، از ذکر آن‌ها خودداری شده است.

دیران گرامی توجه دارند که هدایت عامه در مقابل هدایت خاصه نیست. هدایت عامه بدان معناست که هدایت یک اصل کلی است و خداوند همه موجودات را هدایت می‌کند. هدایت خاصه، بدان معناست که هدایت هر نوعی از موجودات، هدایت ویژه‌ای متناسب با خصوصیات آن موجود است. پس هدایت خاصه، یعنی هدایت ویژه هر موجود. هدایت انسان نیز هدایت خاصی است و به همین جهت، هدایت انسان را هدایت خاصه می‌گویند. پس هدایت عامه، با هدایت تکوینی مساوی نیست. بلکه هدایت بر دو گونه است: هدایت تکوینی و هدایت تشریعی. برخی موجودات، مانند اشیای جهان، گیاهان و حیوانات با هدایت تکوینی به مقصد می‌رسند. بدن انسان هم تابع هدایت تکوینی است. اما کارهای اختیاری انسان تابع هدایت تشریعی است. البته بنابر تفسیر دقیق مرحوم علامه طباطبایی در تفسیر المیزان، ذیل تبیین مفهوم امام در قرآن کریم، هدایت، سه گونه است: هدایت تکوینی، هدایت تشریعی و هدایت به امر (یا هدایت معنوی).

۸- انجام فعالیت بررسی

این فعالیت، به یکی از آسیب‌های اجتماعی توجه دارد. با این که راه راست و درست همان راهی است که خداوند پیشنهاد می‌کند اما عوامل مختلفی سبب می‌شود که آدم‌ها راه‌های دیگری پیش گیرند. آسیب‌شناسی این موضوع به دانش‌آموزان کمک می‌کند که تجربه‌های شکست‌خورده دیگران را تکرار نکنند.

بسیاری از افراد اصل دین را می‌پذیرند و قبول دارند که راه الهی موجب سعادت است اما در عمل، آن‌طور که خودشان می‌خواهند عمل می‌کنند و از هوس‌های خود پیروی می‌کنند.

برخی از افراد، تابع موج‌هایی می‌شوند که پیرامون آن‌ها در جریان است؛ یعنی استقلال رأی خود را از دست می‌دهند و به نوعی خودکم‌بینی دچار می‌شوند.

برخی افراد به وضع موجود دینداران نگاه می‌کنند و می‌بینند که دینداران وضع مطلوبی ندارند.

برخی از افراد بدون مطالعه و تحقیق جدی به تصمیم‌گیری می‌رسند.
برخی از افراد فکر می‌کنند که هرچه مربوط به گذشته است، باید کنار گذاشته شود.

... و

۹- توضیح «برای مطالعه»

در پایان درس، دو متن برای مطالعه قرار داده شده است :

این متن ناظر به احساس نیاز انسان امروز به معنویت و پیام آسمانی است. در این متن توضیح داده شده که در ابتدای پیشرفت علم در عصر حاضر، انسان فکر می‌کرد که پاسخ همه نیازهای خود را از علم می‌گیرد. اما به تدریج متوجه شد که چنین چیزی امکان‌پذیر نیست. اکنون دنیا تشنه پیام‌های معنوی است ولی متأسفانه برخی می‌خواهند از این فرصت سوء استفاده کنند و با تبلیغ معنویت‌های کاذب و دروغین، مردم را از دین الهی دور سازند.

ما وظیفه داریم که دین حق را در زیباترین جلوه آن به دنیای امروز معرفی کنیم.
توجه : قسمت‌های برای مطالعه، جزء متن آموزشی رسمی نیست و خواندن آن اجباری نمی‌باشد، به همین جهت نباید به اجبار از دانش‌آموزان خواسته شود. بنابراین در ارزش‌یابی مستمر، پایانی و آزمون دانشگاه‌ها مورد سؤال قرار نمی‌گیرد. این متن‌ها کاربردهای زیر را دارد :

۱- دانش‌آموزان با انگیزه شخصی این متن‌ها را مطالعه کنند و دانش دینی خود را توسعه دهند.

۲- دبیر، در هنگام توضیح درس، از این متن‌ها کمک بگیرد.

۳- دبیر می‌تواند به برخی دانش‌آموزان پیشنهاد دهد که این متن‌ها را مطالعه کنند و به کلاس گزارش دهند و از نمره فوق‌العاده استفاده کنند.

۱۰- اجرای گام اول

همان‌طور که می‌دانیم، هرگامی، یک برنامه است که پس از یادگیری یک یا چند درس مطرح می‌شود. هدف اصلی درس رسیدن به همین برنامه‌ریزی عملی است. تنظیم این برنامه‌ها، همان تأثیرگذاری درس در زندگی دانش‌آموز است. پس لازم است که دبیر آن را جدی بگیرد و فضایی

مطلوب برای اجرای آن در کلاس ایجاد کند.

اکنون که معلوم شد پاسخ اصلی به نیاز انسان از جانب خداوند داده شده است، یکی از برنامه‌های مهم در زندگی هر فرد باید این باشد که پاسخ داده شده از جانب خداوند را که همان دین اوست بشناسد، یعنی کلام پیامبر خداوند را بشنود و برای عمل به آن برنامه‌ریزی کند.

(د) انجام بخش اندیشه و تحقیق

پرسش اول: این پرسش به یکی از آسیب‌هایی مربوط است که برخی از جوانان گرفتار آن هستند. جوانان معمولاً از آزادی در سلیقه و تفاوت سلیقه‌ها سخن می‌گویند و معتقدند که هرکس باید مطابق سلیقه‌اش زندگی کند، نه مطابق با سلیقه دیگران. اینان می‌گویند اگر سلیقه دیگران بر ما تحمیل شود، احساس رضایت و شادکامی برای ما پیش نخواهد آمد و اگر جلوی سلیقه‌ها گرفته شود، نارضایتی و طغیان جوانان را به دنبال دارد.

در پاسخ می‌گوییم: راه کمال و رشد هر نوع از موجودات، راه معین و خاصی است؛ به‌طور مثال، دانه گندم و نوزاد گوسفند، راه معینی را باید بپیمایند تا به کمال خود برسند. نوزاد گوسفند نمی‌تواند بگوید سلیقه‌ام این است که شیر نخورم. اگر شیر نخورد رشد نمی‌کند و می‌میرد؛ زیرا از طریق شیر، مواد غذایی مورد نیاز بدنش تأمین می‌گردد و رشد می‌کند. جسم یک کودک نیز چنین است. برای این که جسم او رشد کند، مواد غذایی خاصی می‌طلبد اما اگر این مواد غذایی را استفاده نکند و به‌جای آن مواد سمی، آلوده به میکروب یا ویروس‌های زیان‌آور بخورد، بیمار می‌شود و یا زندگی خود را از دست می‌دهد.

در حقیقت، رشد و نمو بدن انسان و هر موجود دیگر، مکانیسم و قانون‌مندی ویژه خود را دارد و اگر کسی نخواست از این قانون‌مندی پیروی کند باید تبعات آن مانند رنج و بیماری و درد را بپذیرد. بُعد معنوی و انسانی وجود انسان نیز همین‌گونه است. رشد آن از راه معین و قانون‌مندی خاصی تبعیت می‌کند و به راه و قانون دیگری جواب نمی‌دهد. به میزانی که از این راه و قانون دور شویم، درد و رنج و تبعات منفی آن را باید بپذیریم. پس هر راهی رساننده انسان به مقصود نیست.

بنابراین، باید دانش آموزان را به این نکته راهنمایی کنیم که سلیقه‌ها تا آن‌جا قابل استفاده هستند که به راه تکامل انسان ضربه وارد نکنند و در چارچوب آن قرار گیرند. و اگر کسی سلیقه‌ای داشت که با قانون‌مندی رشد انسان و ابعاد معنوی او در تضاد بود، باید به نتایج آن تن دردهد و آمادۀ مضرات آن باشد.

پاسخ به پرسش دوم : این پرسش نیز به طرح یکی از آسیب‌ها می‌پردازد. برخی از افراد که در چنگال هوس‌های زودگذر زندگی گرفتارند، وقتی با سؤال‌های بنیادین روبه‌رو می‌شوند، برای آسوده کردن وجدان، خود را به بی‌خیالی می‌زنند و می‌گویند خود را درگیر این سؤال‌های اساسی نمی‌کنیم. زندگی به هر صورتی که پیش برود، برای ما تفاوتی ندارد.

اما این‌ها نمی‌دانند روزی متوجه این تفاوت می‌شوند که دیگر قادر به انجام دادن کاری نیستند. در آن روز نمی‌توانند خود را به بی‌خیالی بزنند؛ زیرا گرفتار عواقب کارهای خود شده‌اند و رنج و عذاب آن را احساس می‌کنند.

بنابراین، انسان عاقل نمی‌تواند چنین نگرشی داشته باشد. این نگرش، بیشتر شبیه به حالت کودکی است که مقداری شیرینی به دست گرفته و در حال خوردن است اما در حال رفتن به سمتی پر از چاه و چاله و حیوان‌های وحشی است. این کودک حق دارد که بی‌خیال باشد؛ زیرا دستگاه اندیشه او آن قدر رشد نکرده که آن خطر را محاسبه کند. اما یک انسان عاقل نمی‌تواند این گونه باشد.

پاسخ به پرسش سوم : در آیات ۴۲ و ۴۳ سوره یونس، خداوند به پیامبر می‌فرماید : کسی که عقلش را به کار نگرفته و قلبش کور شده، هدایت نمی‌شود؛ یعنی هدایت پیامبر که حجت ظاهر است، وقتی مؤثر واقع می‌شود که عقل، یعنی حجت باطنی سرکوب نشده و قدرت عمل داشته باشد.

پاسخ به پرسش چهارم : پاسخ این سؤال باید در جدولی مانند جدول زیر تنظیم گردد.

آیه	نیاز	پاسخ
اسراء ۹	نیاز به برنامه زندگی	این آیه می‌گوید که خداوند برنامه صحیح زندگی را در اختیار انسان قرار داده است.
نحل ۹۷	نیاز به آینده روشن و برنامه زندگی	این آیه بیان می‌کند که ایمان و عمل صالح، حیات پاک همراه بارشده و شادکامی را در پی دارد و آینده‌ای روشن که پاداش اخروی است را به ارمغان می‌آورد.
رعد ۲۸ و ۲۹	نیاز به آینده روشن و برنامه زندگی	در این آیات تذکر داده شده که یاد خداوند امنیت خاطر می‌آورد. ایمان و عمل صالح، آینده روشن و سرانجام نیکو دارد.

هـ) ارزشیابی از میزان یادگیری

ارزشیابی از دانش آموزان از شروع تدریس یک درس آغاز می‌شود و تا پرسش در جلسه بعد ادامه می‌یابد. به طور مثال، ترجمه آیات را باید هم در هنگام تدریس درس جدید و هم در جلسه بعد پرسید و نمره آن را ثبت کرد. هم چنین نمره انجام فعالیت در همان حین تدریس داده می‌شود و وقتی یک فعالیت انجام شد، در جلسه بعد از محتوای آن فعالیت به صورت پرسش از دانش آموزان ارزشیابی به عمل می‌آید.

آنچه در این درس باید مورد ارزشیابی قرار گیرد، عبارتند از :

- ۱- قرائت و ترجمه آیات مشخص شده
- ۲- انجام فعالیت پیام آیات
- ۳- توانایی تبیین نیازهای برتر
- ۴- توانایی تبیین ضرورت بهره‌مندی از هدایت الهی
- ۵- توانایی تبیین ویژگی‌های پاسخ به نیازهای برتر
- ۶- انجام فعالیت ارزیابی
- ۷- انجام فعالیت پیام آیات
- ۸- تبیین و تعریف هدایت عمومی و هدایت ویژه انسان
- ۹- تبیین جایگاه عقل و تفکر در نوع هدایت انسان
- ۱۰- انجام فعالیت بررسی
- ۱۱- پاسخ به سؤال‌های بخش اندیشه و تحقیق
- ۱۲- گزارش محتوای «برای مطالعه» برای نمره فوق العاده
- ۱۳- مشارکت و همکاری در انجام فعالیت‌ها و حضور مؤثر در تدریس

قسمت سوم : تمهیدات

الف) دانستنی‌های ضروری معلّم

۱- تفاوت نیازهای بنیادین و اصیل با نیازهای روبنایی و غیراصیل در انسان :

یکی از مشکلات زندگی انسان‌ها این است که گاهی نمی‌توانند میان این دو دسته نیازها تفاوت قائل شوند و نیازهای اصیل را از دیگر نیازها جدا سازند.

۲- عقل و توانایی آن : از مسئله‌های مهمی که در انسان‌شناسی، فلسفه و کلام مطرح است، عقل و میزان توانایی‌های آن است. نظرات مختلفی دربارهٔ عقل ابراز شده است. برخی برای عقل شأنی قائل نیستند و معتقدند که هر قدر دخالت عقل افزایش می‌یابد، ایمان ضعیف‌تر می‌شود. برخی از بزرگان مسیحیت معتقد به این عقیده بوده‌اند. برخی می‌گویند وظیفهٔ عقل و کارایی آن تا آن‌جاست که ما را به در خانهٔ وحی برساند. از آن پس باید با راهنمایی وحی پیش رفت و نیازی به عقل نیست. برخی می‌گویند عقل معانی مختلف دارد. آن عقلی مورد نظر ماست که ما را به عبادت خداوند فراخواند.

برخی نیز از عقل جزئی، عقل کلی، عقل محاسبه‌گر، عقل عقل و مانند آن سخن می‌گویند. ضروری است دبیر محترم جایگاه عقل را در نگرش دینی بشناسد تا در این مورد دچار افراط و تفریط نگردد و دانش‌آموزان را به تضاد عقل و وحی یا تکیهٔ مطلق بر عقل یا بی‌توجهی به عقل سوق ندهد. مطالعهٔ مقدمهٔ جلد پنجم اصول فلسفه و روش رئالیسم، مقدمهٔ تفسیرالمیزان و تفسیر تسنیم می‌تواند به ما کمک کند.

برای کسب اطلاعات بیشتر دربارهٔ عقل و جایگاه آن در تعلیم دینی به بخش اول کتاب، در قسمت مبانی مراجعه کنید.

۳- اشعار زیر برای توجه دانش‌آموزان به نیازهای بنیادین و تعمیق دیدگاه‌های آن‌ها دربارهٔ زندگی و هدف آن است :

«تا در طلب گوهر کانی، کانی   تا در هوس لقمهٔ نانی، نانی

این نکتهٔ رمز اگر تو دانی، دانی   هر چیز که در جُستن آنی، آنی

سوی دریا عزم کن زین آبگیر	بحر جو و ترک این مرداب گیر
او که در چه زاد و در آب سیاه	او چه داند لطف دست و رنج چاه

—

من نسازم جز به دریایی وطن	آبگیری را نسازم من سکن
آب بی حد جویم و ایمن شوم	تا ابد در امن و صحت می‌روم

مولوی

در رباعی اول، مولوی رابطه میان اهداف و آرزوها و شخصیت انسان را بیان می‌کند و می‌گوید هویت هر کس همان هدفی است که در زندگی برگزیده است. در دو رباعی بعد، مولوی از هدف بزرگ خود در زندگی سخن می‌گوید و نارضایتی خود را از سکون و ماندن و قانع شدن به هدف‌های کوچک نشان می‌دهد. در ابیات زیر، مولوی از کسانی یاد می‌کند که وارد وادی انسانیت نشده‌اند و دغدغه‌های انسانی ندارند.

داد مرفرعون را صد ملک و مال	تا بکرد او دعوی عز و جلال
در همه عمرش ندید او درد سر	تا ننالد سوی حق آن بد گهر
داد او را جمله ملک این جهان	حق ندادش درد و رنج و اندوهان
درد آمد بهتر از ملک جهان	تا بخوانی تو خدا را در نهان
زانکه درد و رنج و باراندهان	شد نصیب دوستانش در جهان
خواندن بی‌درد از افسردگی است	خواندن با درد از دل‌بردگی است
آن کشیدن زیر لب آواز را	یاد کردن مبدأ و آغاز را
آن شده آواز صافی و حزین	کای خدا ای مستغاث و ای معین

مثنوی، دفتر سوم

مرد را دردی اگر باشد، خوش است درد بی‌دردی علاجش آتش است

مثنوی، دفتر اول

۴- افسردگی ناشی از پاسخ نادرست به نیازهای بنیادین

نیازهای بنیادین همواره به صورت مسئله برای انسان مطرح است و هرگونه بی‌توجهی یا دادن پاسخ نادرست به آن منجر به برخی نابسامانی‌ها، از جمله افسردگی می‌شود. درواقع، آدمی وقتی به آرامش واقعی می‌رسد که پاسخ درست به این نیازها بدهد. تمدن امروزین غرب که بر پایه زندگی این دنیایی بنا شده و هدف زندگی را در حد رفاه این جهانی پایین آورده، در عین ایجاد زندگی نسبتاً مرفه، افسردگی مردم را افزایش داده است؛ زیرا همان‌طور که مولوی می‌گوید: روح بی‌قرار انسان عزم دریا دارد و نمی‌تواند به آبگیری بسنده کند.

مطابق با آنچه در بخش خبر ساعت ۱۹ روز سوم شهریور ماه سال ۱۳۸۴، به نقل از سازمان بهداشت جهانی و مؤسسات معتبر اروپایی بیان شد، افسردگی، عامل ۳۷٪ بیماری‌های روانی در اروپاست.

در سال ۲۰۰۴، پنجاه و هشت هزار نفر به علت افسردگی خودکشی کرده‌اند. در سال‌های اخیر، سالانه در انگلیس ۱۹ هزار نفر دست به خودکشی زده‌اند که ۵ هزار نفر آن‌ها مرده‌اند. در انگلیس، بیش از ۴۳٪ دانش‌آموزان به خودکشی فکر کرده‌اند.

در سال ۲۰۰۱ در انگلستان بیش از نیمی از دانشجویان علائم افسردگی داشته‌اند و ۱۰٪ از افسردگی رنج می‌برده‌اند.

از هر دو خانواده آلمانی، یک خانواده بیماری افسردگی را تجربه کرده‌اند. میزان خودکشی بین جوانان ۱۵ تا ۲۹ ساله ۴۲٪ افزایش یافته و ۱۷۰ هزار نفر اقدام به خودکشی می‌کنند که ۱۷ هزار نفر می‌میرند.

در دهه هفتاد، میزان افسردگی میان دانشجویان آلمانی ۳۵٪ بوده که اکنون به ۶۰٪ افزایش یافته است.

افسردگی، سالانه ۹ میلیارد پوند برای مردم انگلستان هزینه داشته است. در کشور ما کسانی مانند صادق هدایت، با این‌که در یک خانواده مرفه رشد یافته بود، برای این‌که نتوانستند پاسخ درست به نیازهای بنیادین، به خصوص هدف زندگی بدهند، دچار سردرگمی و افسردگی و سپس خودکشی شدند.

ب) منابع

- ۱- تکامل اجتماعی انسان، مقاله هدف زندگی استاد شهید مطهری، انتشارات صدرا (برای معلم و دانش‌آموز)
- ۲- انسان در جستجوی معنا، دکتر ویکتور فرانکل، شرکت کتاب (برای معلم)
- ۳- آشتی با خدا، اصغر طاهرزاده، گروه فرهنگی المیزان (برای دانش‌آموز)
- ۴- آفتاب اندیشه (راهنما، ج ۲ و ۳)، حسین سوزنچی، انتشارات مدرسه (برای معلم و دانش‌آموز)
- ۵- انتظار بشر از دین، آیت‌الله جوادی آملی، مرکز نشر اسراء (برای معلم)
- ۶- داستان پیامبران، موسوی گرمارودی، قدیانی (برای دانش‌آموزان)
- ۷- قلمرو پیامبران، احد فرامرز قراملکی، کانون اندیشه جوان (برای معلم و دانش‌آموز)
- ۸- کارکردهای ماندگار دین، جمعی از محققین، مؤسسه علمی آینده‌سازان (برای دانش‌آموز)

هدایت مستمر

قسمت اوّل : کلیات

الف) اهداف

- ۱- هدف کلی : تبیین ضرورت آمدن پیامبران متعدد برای دین واحد
- ۲- اهداف آموزشی :
  - بیان ویژگی‌های فطری انسان به عنوان زمینهٔ ارسال دین واحد برای انسان‌ها
  - تبیین علت آمدن پیامبران متعدد برای دین واحد
  - تبیین علت وجود ادیان مختلف الهی در جهان
  - تبیین علت ختم نبوت با آمدن پیامبر اکرم (ص)
  - بیان مهم‌ترین ویژگی‌های پیامبران
  - تدبیر در آیات و به دست آوردن پیام‌های مرتبط با موضوع

ب) پیش‌دانسته‌ها

- ۱- دین : راه مستقیمی که از جانب خداوند و از طریق وحی بر پیامبران نازل شد تا آن را به مردم برسانند و مردم با عمل به آن به هدفی که خداوند در خلقتشان قرار داده، برسند.
- ۲- پیامبری و پیامبران و مفاهیم دیگری مانند معجزه و عصمت در دورهٔ راهنمایی آموزش داده شده است.

ج) اصطلاحات علمی درسی

- ۱- فطرت : از «فَطَرَ» به معنای «خَلَقَ» است. فِطْرَتُ بر وزن فِعْلَةٍ به معنای خلقت خاص است. هر یک از انواع مخلوقات، دارای خلقت خاص هستند که آن‌ها را از سایر مخلوقات متمایز می‌کند.

بنابراین کلمه فطرت اختصاص به انسان ندارد و هر نوع از مخلوقات فطرتی دارند متفاوت با فطرت انواع دیگر. البته چون معمولاً می‌خواهیم ویژگی نوع خاص انسان را مشخص کنیم و او را از سایر مخلوقات متمایز کنیم، وقتی از فطرت سخن می‌گوییم، منظورمان خلقت خاص انسان است. مهم‌ترین ویژگی‌های خلقت خاص انسان یا همان ویژگی‌های فطری عبارتند از:

— استعدادهای خاص که به صورت گرایش در انسان جلوه می‌کنند: گرایش به حقیقت (حقیقت‌طلبی)، گرایش به پرستش، گرایش به خیر اخلاقی و گرایش به زیبایی

— قدرت تعقل و قدرت اختیار

— بی‌نهایت‌طلبی و میل به جاودانگی

— مرکب بودن از نفس لواحه و نفس اماره

— داشتن روح، که خصوصیات ذکر شده، از همین روح است.

۲— عصمت: به معنای پاکی است و به دو شاخه تقسیم می‌شود: عصمت از گناه و عصمت از اشتباه

۳— ختم نبوت: به معنای پایان پیامبری است. این کلمه برای رسول خدا (ص) در قرآن کریم آمده و خداوند ایشان را «خاتم النبیین» نامیده است.

۴— تحریف قرآن: به دو قسم تحریف لفظی و تحریف محتوایی تقسیم می‌شود. تحریف لفظی قرآن به معنای تغییر متن قرآن کریم با کم کردن یا افزودن کلمه یا عبارت یا جمله‌ای به قرآن کریم است. تحریف محتوایی به این معناست که شخص به طور عمد و از روی غرض، آیات قرآن را در معنا و مقصودی غیر از آنچه که ظاهر عبارات نشان می‌دهند به کار برد.

۵— وحی: در لغت، به معنای اشاره سریع، الهام کردن، القاء و تفهیم معنا و پنهانی سخن گفتن می‌باشد. براساس همین معنای لغوی، وحی در قرآن کریم کاربردهای مختلفی پیدا کرده است، مانند:

— *الهام به حیوان*: *واوحی ربك الى النحل ان اتخذی من الجبال بيوثاً و من الشجر و مما یعرشون (نحل، ۶۸)*

— *الهام به مادر موسی*: *واوحینا الی ام موسی ان ارضعیه فی الیم (قصص، ۷)*

— *اشاره سریع انسانی به انسان دیگر*: *فخرج علی قومه من المحراب فاوحی الیهم ان سبّحوه بكرة و عشیاً (مریم، ۱۱)*

— *وسوسه شیطان*: *و كذلك جعلنا لکل نبیّ عدواً شیاطین الجنّ و الانس یوحی بعضهم الی بعض ... (انعام، ۱۱۲) — ان الشیاطین لیوحون الی اولیائهم لیجادلوکم (انعام، ۱۲۱)*

— **القاء / امری به فرشتگان** : اِذْ يُوْحٰی رَبُّكَ اِلٰی الْمَلَائِكَةِ ... (انفال، ۱۲)

— **سخن گفتن خداوند با / انبیاء** : برای ارسال دین الهی، که این سخن گفتن و وحی سه گونه

است :

— **القاء معنی و کلام بر قلب پیامبر**، بدون واسطه فرشته وحی

— **سخن گفتن با پیامبر از پس پرده و حجاب**، مانند سخن گفتن با حضرت موسی از وراء

درخت

— **القاء و سخن گفتن از طریق فرشته وحی**^۱

۶— **نیازهای ثابت و متغیر** (در درس توضیح داده شده)

۷— **اختیارات حاکم** (در درس توضیح داده شده)

د) ارتباط با درس قبل

در درس گذشته روشن شد که خداوند انسان را هدایت می کند و به نیازهای اساسی وی پاسخ می دهد. این هدایت، متناسب با ویژگی های انسان، به خصوص عقل و اختیار آدمی است و با ارسال دین انجام می گیرد.

در این درس می خواهیم ابتدا به این مهم بپردازیم که راهنمایی خداوند، یک راهنمایی همگانی برای نوع انسان است، نه این که هرکس را جداگانه هدایت کند و برنامه ای خاص برای هر فرد یا هر قوم و ملت بفرستد؛ یعنی خداوند یک دین برای هدایت انسان ها فرستاده است.

در ادامه این بحث، دو مسئله دیگر مورد بحث قرار می گیرد. یکی این که اگر دین خدا واحد است، چرا پیامبران متعدد برای هدایت آمده اند؟ دیگر این که چرا آمدن پیامبران با رسالت پیامبر اکرم (ص) خاتمه یافته است؟

هـ) محورهای اصلی درس

۱— انسان ها در برخی خصوصیات، مانند : نژاد، زبان، آداب و رسوم، رنگ و نظایر آن که جنبه بنیادی ندارند با یکدیگر متفاوت اند.

۲— انسان ها در خصوصیات بنیادی و ذاتی خود، مانند : تعقل، اختیار، گرایش به زیبایی و گرایش به فضیلت ها با یکدیگر اشتراک دارند و به همین جهت نام انسان یافته اند.

۱— تاریخ قرآن کریم، دکتر محمد باقر حجتی، ص ۲۸.

- ۳- وجود ویژگی‌های مشترک ذاتی مستلزم برنامه واحد برای زندگی، یعنی دین واحد است.
- ۴- دعوت همه انبیا و محتوای رسالت آنان دارای اصول ثابت و محورهای مشترکی است که مشخص کننده وحدت محتوای دعوت آنان و هدایت الهی است.
- ۵- آمدن پیامبران متعدد برای ابلاغ دین واحد به جهت برخی شرایط بوده است.
- ۶- پیامبر اکرم (ص) آخرین پیامبر الهی و محتوای دعوت ایشان برای همه انسان‌ها تا سرآمد جهان است.
- ۷- پیامبران دارای ویژگی‌هایی مانند: اعجاز، عصمت و ارتباط با خدا از طریق وحی بوده‌اند.

قسمت دوم : سازماندهی فعالیت یاددهی — یادگیری

الف) ارزشیابی از درس قبل

در آغاز کلاس، از موارد تعیین شده درس قبل، ارزشیابی به عمل می‌آید.

ب) آماده سازی و ایجاد انگیزه

برای ورود به بحث و آمادگی دانش‌آموزان، خوب است توضیح مختصری درباره ادیان بزرگ و نام‌های آن‌ها داده شود. با توجه به این که امروزه به هر عقیده معنوی دین می‌گویند، لازم است میان دین به معنای عام و دین به معنای خاص تفکیک صورت گیرد.

دین به معنای عام، هر عقیده، راه، روش و سلوک معنوی را شامل می‌شود، خواه منشأ الهی داشته باشد و خواه نداشته باشد. ادیانی مانند بودایی، هندو، ذن، برهمنی و تعلیمات کنفوسیوس که معمولاً تعلیمات انسان‌های معنوی بوده است، از جمله ادیان بزرگ با معنی عام آن است. دین به معنای خاص، شامل عقیده و راه و روشی می‌شود که منشأ الهی داشته و به صورت وحی از طرف خداوند به پیامبران ابلاغ شده است، مانند: مسیحیت، یهود و اسلام، دین زرتشت نیز بنا به نقل بیشتر محققان منشأ الهی داشته و زرتشت پیام‌آور الهی بوده است.

وقتی صحبت از دین واحد می‌شود، دین به معنای خاص آن مورد نظر است؛ یعنی دینی که منشأ الهی دارد.

در مورد وضع فعلی ادیان و مشخصات آن‌ها می‌توان ابتدا با دانش‌آموزان گفت‌وگو کرد تا آن‌ها اطلاعات و برداشت‌های خود را بیان کنند. در پایان این گفت‌وگو، این سؤال توسط دبیر روی تابلو

نوشته می‌شود :

آیا خداوند ادیان گوناگونی برای بشر فرستاده و راه‌های مختلفی برای اقوام و ملت‌های مختلف ارائه کرده یا یک دین و یک راه برای آن‌ها فرستاده است؟
هم‌چنین می‌توان از فیلمی که تژادهای گوناگون و آداب و رسوم و معابد آن‌ها را به نمایش بگذارد استفاده کنیم.

ج) انتخاب روش تدریس

دبیر، با توجه به محتوای درس و شرایط کلاس و امکاناتی که در اختیار دارد، یک یا چند روش تدریس را انتخاب می‌کند.

د) اجزای تدریس

هر روشی را که دبیر برای تدریس برگزیند، باید دارای اجزای زیر باشد و این اجزا در تدریس گنجانده شود :

ردیف	اجزای تدریس
۱	قرائت و ترجمه آیات
۲	انجام فعالیت پیام آیات
۳	طرح سؤال‌های پنجگانه
۴	تبیین رابطه فطرت و دین واحد
۵	تبیین علل آمدن پیامبران متعدد
۶	پاسخ به این سؤال که چرا اکنون ادیان الهی مختلف است
۷	توضیح درباره «برای مطالعه»
۸	تبیین ویژگی‌های پیامبران
۹	انجام فعالیت بررسی
۱۰	تبیین دلایل ختم نبوت
۱۱	توضیح درباره «برای مطالعه»

۱- قرائت و ترجمه آیات

در ابتدای تدریس درس جدید، مطابق با آنچه در درس اول توضیح داده شد، آیات درس قرائت می‌شود و ترجمه آیات تکمیل می‌گردد و به دانش‌آموزان نمره داده می‌شود.

۲- انجام فعالیت پیام آیات

دانش‌آموزان، به صورت گروهی یا انفرادی این فعالیت را انجام می‌دهند تا جای خالی جملات را تکمیل کنند و سوره و شماره آیه را مشخص نمایند.

— مطابق با آیه ۱۰۳ سوره شوری خداوند یک دین برای پیامبران تشریع کرده و از آنان خواسته این دین را بپا دارند و در آن اختلاف و تفرقه نکنند.

— مطابق با آیات ۱۳۵ و ۱۳۶ سوره بقره، کسانی که از مردم می‌خواهند پیرو ادیان دیگری مانند یهودیت و مسیحیت شوند، راه نادرستی را می‌پیمایند. همه باید به آیین ابراهیم که همان دین اسلام است، درآیند.

— مطابق با آیه ۱۳۶ سوره بقره، هدایت شده واقعی کسی است که به همه پیامبران ایمان داشته و میان آنان تفرقه نیندازد.

— مطابق با آیه ۴ سوره ابراهیم، هر پیامبری دین واحد الهی را متناسب با سطح درک و فهم مردم برای قوم و دوره خود تبلیغ می‌کند تا مردم آن دوره بتوانند آن پیام را بفهمند و درک کنند.

— مطابق با آیه ۱۹ سوره آل عمران، اسلام نام تنها دین الهی است و کسانی سبب تفرقه در دین شدند که به این حقیقت آگاه بودند اما با سرکشی و کفر به آیات الهی دست به این کار زدند.

— مطابق با آیه ۴۰ سوره احزاب، حضرت محمد (ص) آخرین پیامبر خداست و پس از ایشان پیامبری نیست.

— مطابق با آیه ۱۲۴ سوره انعام، خداوند مسئولیت پیامبری را برعهده کسانی قرار می‌دهد که می‌داند توانایی و ویژگی انجام این مسئولیت را دارند.

۳- طرح سؤال‌های پنجگانه

پس از انجام فعالیت پیام آیات، دانش‌آموزان با دیدگاه قرآن کریم درباره دین واحد و مسائلی که پیرامون آن است آشنا شده‌اند. اما این نظر هنوز توضیح داده نشده و تبیین نگردیده است. دبیر با طرح سؤال‌های پنجگانه، زمینه را برای تبیین دیدگاه قرآن کریم فراهم می‌کند.

۴- تبیین رابطه فطرت و دین واحد

ابتدا دبیر مقداری درباره فطرت و ویژگی‌های فطری توضیح می‌دهد و بدون این که وارد مباحث

پیچیده انسان‌شناسی و فلسفی شود، نکات زیر را بیان می‌کند:

فَطَرْتُ از کلمه فَطَرُ به معنای خلق و ابداع است. فاطر، یعنی خالق و مُبدِع و یکی از نام‌های خداست که در قرآن آمده است.

فَطَرْتُ بر وزن فَعَلَه است. هر کلمه‌ای وقتی به باب فَعَلَه برود، نوع خاص آن را بیان می‌کند؛ مثلاً جَلَسَه به معنای نشستن است و جَلَسَه به معنای نوع خاصی از نشستن. بنابراین، فَطَرْتُ به معنای نوع خاص خلقت است. نوع انسان در اصل خلقت خود ویژگی‌هایی دارد که او را از انواع دیگر موجودات جدا می‌کند. پس، فَطَرْتُ انسان، یعنی ویژگی‌هایی در اصل خلقت و آفرینش انسان.^۱

این ویژگی‌های فطری در انسان‌ها مشترک است و گرنه همه زیر چتر انسان بودن قرار نمی‌گرفتند. مجموعه همین ویژگی‌هاست که انسان را از سایر موجودات و به خصوص از حیوانات جدا می‌سازد. آنچه در زیست‌شناسی درباره تفاوت انسان و حیوان گفته می‌شود، مانند: راست قامت بودن و پیچیدگی مغزی بیشتر، این‌ها ویژگی‌های حقیقی انسان نیست که او را از حیوان جدا کند، بلکه صرفاً او را حیوانی پیچیده‌تر می‌سازد.

از جمله ویژگی‌های خاص انسان، عقل، اختیار، حقیقت‌طلبی، حس اخلاقی (وجدان)، زیبایی‌های معنوی و بی‌نهایت طلبی است که به نوعیت انسان معنا می‌دهد و او را از سایر جانداران جدا می‌کند.

یکی از مهم‌ترین ویژگی‌های فطری و خلقتی هر نوع از موجودات، هدف مشترک آن‌هاست؛ مثلاً همه درخت‌های سیب، هدفشان تولید میوه سیب است، نه زردآلو و خرما. گرچه این سیب‌ها می‌تواند زرد یا سبز، درشت یا ریز باشند. همین هدف مشترک سبب می‌شود که ساختمان سیب و جنس برگ و شاخه و فعل و انفعال‌های درونی ویژه‌ای داشته باشد تا میوه آن سیب گردد؛ یعنی درختان سیب برای تولید سیب که هدف آن‌هاست، برنامه‌ای مشترک دارند و راه مشترکی را طی می‌کنند، گرچه تفاوت‌های سطحی چندی هم با یکدیگر دارند.

هدف خلقت نوع انسان نیز، واحد و مشترک است. همه انسان‌ها آمده‌اند تا به کمال و زیبایی مطلق تقرب جویند و به میزان تلاش خود، از کمال و زیبایی و خوبی بهره‌مند شوند. این هدف نیز که خود جزء خلقت انسان است، سبب می‌شود تا به راه و برنامه واحد و مشترکی نیاز داشته باشند. این راه و برنامه مشترک همان «دین» خدا و «صراط مستقیم» است که خداوند از طریق پیامبران به انسان‌ها هدیه می‌کند.

۱- مجموعه آثار استاد شهید مطهری، ج ۳، بخش فطرت، ص ۴۵۵

۵- تبیین علل آمدن پیامبران متعدد

در این قسمت، دبیر بحث خود را با این سؤال شروع می‌کند که: اگر دین خدا واحد است و فقط یک دین برای هدایت مردم فرستاده، چرا پیامبران متعددی برای ابلاغ این یک دین آمده‌اند؟ پس از آن به تبیین عوامل می‌پردازد. در تبیین عوامل می‌توان از این روش استفاده کرد که متن را بخوانند و هر عامل را یکی از دانش‌آموزان توضیح دهد و سپس دبیر نکات ضروری را به توضیح او اضافه کند.

۶- پاسخ به این سؤال که چرا ادیان الهی مختلف در جهان وجود دارد؟

دبیر این‌گونه طرح مسئله می‌کند:

با توجه به این که پیامبران الهی همه مبلغ یک دین بوده‌اند، پس چرا امروزه به نام حضرت موسی (ع)، حضرت عیسی (ع) و برخی دیگر از پیامبران، ادیان مختلفی در جهان وجود دارد؟ همان‌طور که توضیح آن در کتاب آمده، منشأ تعدد ادیان، پیروان و به‌خصوص رهبرانی بوده‌اند که پس از هر پیامبری به تبلیغ و گسترش تعلیمات آن پیامبر می‌پرداختند. وقتی خداوند پیامبر بعدی را می‌فرستاد، اینان به پیامبر بعدی ایمان نمی‌آوردند و راه خود را ادامه می‌دادند. در نتیجه یک دین به نام پیامبر قبلی و یک دین به نام پیامبر بعدی شکل می‌گرفت و به تدریج تعدد ادیان پدید آمد.

۷- توضیح درباره «برای مطالعه»

باتوجه به این که در این درس، از ادیان مختلف سخن می‌رود و دانش‌آموزان تمایل دارند درباره ادیان بیشتر بدانند و مزیت‌های دین خود را بهتر دریابند، در بخش‌های برای مطالعه به مواردی از آن‌ها پرداخته شده است. لازم است که دبیر محترم اطلاعات بیشتری در این زمینه‌ها در اختیار دانش‌آموزان قرار دهد.

متن برای مطالعه (۱) درگیری پیروان حضرت موسی (ع) با پیامبر جدید را بیان می‌کند. این درگیری به اندازه‌ای شدید بود که رهبران دین یهود حاضر شدند با حاکمان بت‌پرست آن روز روم شرقی که بر فلسطین حکمرانی می‌کردند همکاری کنند تا آنان حضرت عیسی (ع) را به قتل برسانند؛ یعنی حاضر شدند در کشتن پیامبر خدا مشارکت کنند. پیروی نکردن از حضرت عیسی (ع) سبب پیدایش دو دین شد، در حالی که حضرت عیسی (ع) خود را ادامه‌دهنده راه حضرت موسی (ع) می‌دانست.

این متن گویای نکته‌ای دیگر نیز هست و آن تصور غلطی است که یهودیان و نیز مسیحیان درباره سرنوشت حضرت عیسی (ع) دارند و فکر می‌کنند که حضرت عیسی (ع) به قتل رسیده است، درحالی که قرآن کریم به صراحت منکر آن است.

متن برای مطالعه (۲) برای دور کردن ذهن برخی از دانش‌آموزان از این توهّم است که فکر می‌کنند خداوند چند دین الهی فرستاده که آنان باید میان این چند دین یکی را انتخاب کنند. در حالی که چنین نیست و شعر مولوی هم گویای این مطلب است. خوب است دبیر بیت‌های قبلی مثنوی را که در اینجا آمده، برای دانش‌آموزان بخواند و توضیح دهد :

خوش بود پیغام‌های کردگار	کو زسرتا پای باشد پایدار
خطبه شاهان بگردد و آن‌کیا	جز کیا و خطبه‌های انبیا
زانکه بوش پادشاهان از هواست	بارنامه انبیا از کبریاست
از درم‌ها نام شاهان برکنند	نام احمد تا قیامت برزنند
نام احمد نام جمله انبیاست	چون که صد آمدنودهم پیش ماست

۸- تبیین ویژگی‌های پیامبران

در کتاب، سه ویژگی اصلی برای پیامبران ذکر شده است : وحی، اعجاز و عصمت. سؤالی که معمولاً در این جا پیش می‌آید این است که آیا عصمت با اختیار سازگار است؟ آیا اکتسابی است یا در معصومین از ابتدای تولد وجود دارد؟ در پاسخ به این سؤال‌ها به نکات زیر باید توجه کنیم :

۱- عصمت با اختیار منافات ندارد؛ یعنی همان‌طور که هر انسانی اعمال خود را براساس علم و با اراده خود انجام می‌دهد، پیامبران نیز به همین ترتیب عمل می‌کنند، با این تفاوت که در علم آن‌ها خطا راه ندارد و در نتیجه مرتکب خطا نمی‌شوند و چنان ایمانی نسبت به عواقب کارها و نتایج دنیوی و اخروی دارند که هیچ‌گاه تصمیم به انجام دادن گناه نمی‌گیرند.

۲- علم و ایمان پیامبران، گرچه موهبتی الهی است اما خود نیز با انجام اعمال خیر این علم و ایمان را ارتقا می‌دهند و به درجات بالاتری که تصور آن برای ما مشکل است می‌رسند.

۹- انجام فعالیت بررسی

این فعالیت بدان جهت است که دانش‌آموز به اهمیت عصمت پیامبران و تأثیری که در هدایت آدمیان دارد بهتر آگاه شوند. البته پاسخ این فعالیت به صورت غیرمستقیم در متن درس آمده اما بررسی مستقیم این سؤال موضوع را روشن‌تر می‌کند.

اگر مقام عصمت انبیا نبود و انبیا معصوم نبودند، آثار زیانبار متعددی داشت، از جمله :

۱- پیام الهی و راه هدایت به درستی در اختیار مردم قرار نمی گرفت.

۲- راه کمال و سعادت بسته می شد و امکان رستگاری ازین می رفت.

۳- الگوی حقیقی و مطمئنی نبود.

۴- تفاوت میان قول و عمل پیش می آمد و رفتار پیامبران اعتبار خود را ازدست می داد.

۱۰- تبیین دلایل ختم نبوت

این بحث را دبیر با این سؤال شروع می کند که چرا با وجود این امکان که خداوند برای دین واحد پیامبران متعدد بفرستد، پیامبری به پیامبر اسلام ختم شد و پس از ایشان پیامبری الهی نمی آید. آن گاه دلایل ذکر شده را به بحث می گذارد و توضیحات خود را ارائه می کند.

۱۱- توضیح درباره «برای مطالعه»

دو متن «برای مطالعه» در آخرین درس آمده است. متن اول، شعری است از دیوان گلشن راز که بیانگر اتحاد و یگانگی راه انبیاست. خوب است این شعر در کلاس خوانده شود و نکات آن برای دانش آموزان تبیین گردد.

در متن دوم، دو سؤال مطرح شده است. دبیران محترم می توانند به دو نفر از دانش آموزان پیشنهاد دهند که هر کدام یک سؤال و پاسخ آن را مطالعه نمایند و در کلاس گزارش دهند و نمره تشویقی برای آن ها در نظر بگیرند.

ه) انجام بخش پیشنهاد

در این بخش، دو پیشنهاد آمده است :

پیشنهاد اول، تحقیقی قرآنی برای نشان دادن وحدت راه انبیا و یکی بودن دین آنهاست. خوب است این پیشنهاد را به دانش آموزی که آمادگی انجام آن را دارد واگذار کنیم. در این آیات، نکات زیر مورد توجه است که دانش آموزان باید آن ها را استخراج کنند و درباره آن ها توضیح دهند :

۱- بنای کعبه فقط برای زمان حضرت ابراهیم (ع) نبود بلکه برای همه زمان هاست.

۲- حضرت ابراهیم (ع) از خداوند می خواهد که نسل های آینده او را مسلمان قرار دهد.

۳- همه مردم در همه زمان ها باید از سنت و روش حضرت ابراهیم (ع) پیروی کنند.

۴- حضرت ابراهیم (ع) اولین کسی بود که خود را «مسلم» نامید.

۵- فرزندان حضرت یعقوب (ع) اعلام می کنند که ما همان راه و روش حضرت ابراهیم (ع) و

اسماعیل (ع) و اسحاق (ع) را ادامه می‌دهیم و مسلمان باقی می‌مانیم.

۶ - وقتی یهودیان و مسیحیان از مردم می‌خواهند که به دین آن‌ها درآیند، خداوند از پیامبر می‌خواهد تا به آن‌ها بگوید فقط راه و روش حضرت ابراهیم (ع) را باید ادامه دهند.

۷ - چون راه و روش همه پیامبران یکی است و آن‌ها یک دین را تبلیغ می‌کنند، ایمان به همه آن‌ها لازم است.

۸ - اختلاف قائل شدن میان پیامبران درست نیست.

۹ - مسیحیان و یهودیان هم باید به آنچه مسلمانان ایمان آورده‌اند ایمان آورند. و در این صورت است که هدایت می‌یابند و اگر غیر از این عمل کنند، تفرقه و ناسازگاری پیشه کرده‌اند.

پیشنهاد دوم برقرار کردن ارتباط میان آیه ۶ سوره حمد و آیه ۱۰۱ سوره آل عمران است در آیه سوره حمد ما از خداوند می‌خواهیم که «صراط مستقیم» را به ما نشان دهد.

در آیه ۱۰۱ سوره آل عمران، خداوند از مؤمنین می‌خواهد که به دین الهی کافر نشوند و به اهل کتاب ایمان نیاورند و می‌فرماید «چگونه پیرو آنان می‌شوید، با این که آیات خدا پیوسته بر شما تلاوت می‌شود و پیامبر او نیز در میان شما هست؟ هر کس به قرآن و رسول خدا تمسک جوید، به خدا تمسک جسته و هر کس به خدا تمسک جوید، قطعاً به صراط مستقیم هدایت شده است.»

در حقیقت ما می‌توانیم با تفکر در آیه ۱۰۱ سوره آل عمران، پاسخ درخواست خود را که در آیه ۶ سوره حمد مطرح کرده‌ایم، بیابیم و بدانیم که پیروی از قرآن و پیامبر اکرم، همان حرکت در صراط مستقیم است.

و) ارزشیابی از میزان یادگیری

موارد زیر باید در ارزشیابی مورد توجه باشد :

- قرائت و ترجمه آیات ابتدای درس

- انجام فعالیت پیام آیات

- توانایی پاسخ‌گویی به سؤال‌های پنجگانه، پس از پایان تدریس

- تبیین ویژگی‌های فطری و مفهوم فطرت

- تبیین رابطه دین واحد و فطرت واحد در انسان‌ها

- بیان محورهای مشترک برنامه انبیاء

- بیان دلایل آمدن پیامبران متعدد

- تبیین علت وجود ادیان الهی مختلف در جهان
- بیان ویژگی‌های پیامبران : وحی، اعجاز و عصمت
- انجام فعالیت بررسی
- تبیین دلایل ختم نبوت
- بیان نکات مندرج در «برای مطالعه» برای نمره تشویقی
- انجام پیشنهادها برای نمره تشویقی
- مشارکت و همکاری در انجام فعالیت‌ها و حضور مؤثر در تدریس

قسمت سوم : تمهیدات

الف) دانستنی‌های ضروری و اطلاعات موردنیاز دبیر

۱- فطرت انسانی، معنا و ابعاد آن

درباره این موضوع، مقداری در بخش فعالیت‌های تدریس بحث شد. برای مطالعه بیشتر به کتاب‌هایی که در بخش منابع می‌آید مراجعه شود.

۲- عصمت، معنا و حدود آن

درباره عصمت و معنای آن، چگونگی و کیفیت آن و نیز حدود آن میان مفسران و متکلمان بحث است. آیا همه پیامبران در همه افعال خود معصوم بوده‌اند؟ آیا فقط در موضوع‌های مربوط به نبوت معصوم بوده‌اند؟ آیا میان عصمت پیامبر اسلام با دیگر پیامبران تفاوتی هست؟

نظر غالب در میان اهل سنت این است که پیامبران انسان‌های بزرگی هستند که در گرفتن وحی و ابلاغ آن به مردم معصوم‌اند و در سایر کارهای خود ممکن است دچار خطا شوند. دانشمندان بزرگ شیعه معتقدند که پیامبران هم در مقام دریافت وحی و هم ابلاغ آن و همچنین در مرحله عمل و اجرا از گناه و اشتباه معصوم‌اند. استاد شهید مطهری درباره کیفیت عصمت از خطا و گناه می‌فرماید :

«اما مصونیت از گناه : انسان یک موجود مختار است و کارهای خویش را براساس منافع و مضار و مصالح و مفاسدی که تشخیص می‌دهد انتخاب می‌کند. از این رو «تشخیص» نقش مهمی در اختیار و انتخاب کارها دارد، محال است که انسان چیزی را که برحسب تشخیص او مفید هیچ‌گونه

فایده‌ای نیست و از طرف دیگر زیان و ضرر دارد انتخاب کند؛ مثلاً، انسان عاقل علاقه‌مند به حیات، دانسته خود را از کوه پرت نمی‌کند و یا زهر کُشنده را نمی‌نوشد.

افراد مردم از نظر ایمان و توجه به آثار گناهان متفاوتند. به هر اندازه که ایمانشان قوی‌تر و توجه‌شان به آثار گناهان شدیدتر باشد، اجتنابشان از گناه بیشتر و ارتکاب آن کمتر می‌شود. اگر درجه ایمان در حد مشهود و عیان برسد، به حدی که آدمی حالت خود را در حین ارتکاب گناه حالت شخصی ببیند که می‌خواهد خود را از کوه پرت کند و یا زهر کشنده‌ای را بنوشد، در این‌جا احتمال اختیار گناه به صفر می‌رسد؛ یعنی هرگز به طرف گناه نمی‌رود. چنین حالتی را «عصمت از گناه» می‌نامیم. پس عصمت از گناه ناشی از کمال ایمان و شدت تقواست. ضرورتی ندارد که برای این که انسان به حد «مصونیت» و «معصومیت» از گناه برسد یک نیروی خارجی جبراً او را از گناه باز دارد و یا شخص معصوم به حسب سرشت و ساختمان، مسلوب القدره باشد. اگر انسانی قدرت به گناه نداشته باشد و یا یک قوه‌ای جبری همواره جلوگیر او از گناه باشد، گناه نکردن او برایش کمالی شمرده نمی‌شود؛ زیرا او مانند انسانی است که در یک زندان حبس شده و قادر به خلافکاری نیست. خلافکاری نکردن چنین انسانی را به حساب درستی و امانت او نتوان گذاشت.

اما مصونیت از اشتباه : مصونیت از اشتباه نیز مولود نوع بینش پیامبران است. اشتباه همواره از آن‌جا رخ می‌دهد که انسان به وسیله یک حس درونی یا بیرونی با واقعیتی ارتباط پیدا می‌کند و یک سلسله صورت‌های ذهنی از آن‌ها در ذهن خود تهیه می‌کند و با قوه عقل خود آن صورت‌ها را تجزیه و ترکیب می‌کند و انواع تصرفات در آن‌ها می‌نماید؛ آن‌گاه در تطبیق صورت‌های ذهنی با واقعیت‌های خارجی و در ترتیب آن صورت، گاه خطا و اشتباه رخ می‌دهد. اما آن‌جا که انسان مستقیماً با واقعیت‌های عینی به وسیله یک حس خاص مواجه است و ادراک واقعیت عینی اتصال با واقعیت است نه صورتی ذهنی از اتصال با واقعیت، دیگر خطا و اشتباه معنا ندارد. پیامبران الهی از درون خود با واقعیت حسی ارتباط و اتصال دارند. در متن واقعیت، اشتباه فرض نمی‌شود؛ مثلاً، اگر ما صد دانه تسبیح را در ظرفی بریزیم و باز صد دانه دیگر را و این عمل را صدبار تکرار کنیم، ممکن است ذهن ما اشتباه کند و خیال کند این عمل نودونه بار و یا صد و یک بار تکرار شده است اما محال است که خود واقعیت اشتباه کند و با این که عمل بالا صدبار تکرار شده است مجموع دانه‌ها کمتر یا بیشتر بشود. انسان‌هایی که از نظر آگاهی‌ها در متن جریان واقعیت قرار می‌گیرند و با بُن هستی و ریشه وجود جریان‌ها متصل و یکی می‌شوند، دیگر از هرگونه اشتباه مصون و معصوم خواهند بود.^۱

۱- مجموعه آثار، استاد شهید مطهری، ج ۲، ص ۱۶۱ و ۱۶۲. برای کسب اطلاع بیشتر به کتاب آفتاب اندیشه، ج ۲ مراجعه شود.

۳- موارد تحریف در کتاب‌های آسمانی دیگر

دبیر محترم لازم است دربارهٔ موثق بودن یا نبودن کتاب‌های آسمانی دیگر اطلاعاتی داشته باشد و از آن‌جا که مسیحیت و کتاب آن، انجیل، بیشتر مطرح است و کشورهای اروپایی، بیشتر پیرو این دین هستند، اطلاع بیشتر دربارهٔ این دین ضروری است.

یکی از انجیل‌شناسان به نام «کری ولف» دربارهٔ تناقضات موجود در انجیل‌ها می‌گوید :
«در بین چهار انجیل و حتی در متن یک‌یک آن‌ها تناقضات عظیمی به چشم می‌خورد. هریک از این انجیل‌ها حوادث را به شیوهٔ خاص خود مطرح می‌کند و هر کدام متضمن حکایاتی است که در انجیل‌های دیگر نیست. خود الهیون نیز ناگزیر به وجود این تناقض‌ها پی برده‌اند.
از مقایسهٔ متون کلیهٔ انجیل‌ها به نتایج زیر می‌رسیم :

۵۲٪ آنچه در انجیل منسوب به متی نقل شده است مشابه با چیزهایی است که در سایر انجیل‌ها نوشته شده است و ۴۸٪ بقیه اصلاً در انجیل‌های دیگر وجود ندارد.
در انجیل منسوب به مرقس ۷٪ اطلاعات با اطلاعات منقول در سایر انجیل‌ها تطبیق نمی‌کند.
این نسبت در انجیل منسوب به لوقا به ۵۹٪ می‌رسد.

بالاخره انجیل منسوب به یوحنا تقریباً اختلاف کلی با سایر انجیل‌ها دارد و فقط ۸٪ محتوای آن یادآور مطالبی است که در سایر انجیل‌ها آمده است.»^۱

آموزه‌های این انجیل‌ها در اسامی حواریون، ماجرای به صلیب کشیده شدن حضرت عیسی (ع)، مناجات‌های حضرت عیسی، گفت‌وگوهای وی با دیگران و حوادث هنگام تصلیب، خبرهای مختلف و متفاوت می‌دهند؛ به‌طور مثال، درحالی که بنابر انجیل یوحنا در هنگام تصلیب هیچ اتفاقی نمی‌افتد و اوضاع کاملاً طبیعی است و خود، این حالت را دیده و شکی در آن ندارد (یوحنا ۱۹/۳۵)، انجیل‌های دیگر از تاریک شدن تمام زمین، متزلزل شدن زمین، شکافته شدن سنگ‌ها و قبرها و بیرون آمدن بدن‌های قدسین از قبر حکایت می‌کنند.

این درحالی است که بنابر بیان قرآن کریم، اصل به‌دار کشیده شدن حضرت عیسی (ع) مردود است.
این مطلب در انجیل «برنابا» به صراحت بیان شده است. در همان انجیل آمده که حضرت عیسی (ع) به برنابا می‌گوید : پس از من عده‌ای مرا پسر خدا خواهند خواند و بر تو است که با آن‌ها مخالفت کنی و صدای مرا به گوش آن‌ها برسانی.

ب) منابع

- ۱- وحی و نبوت، استاد شهید مطهری، انتشارات صدرا (برای معلم و دانش‌آموز)
- ۲- فطرت (جلد سوم مجموعه آثار)، استاد شهید مطهری، انتشارات صدرا (برای معلم و دانش‌آموز)
- ۳- آفتاب اندیشه، جلد دوم و سوم (راهنما)، حسین سوزنچی، انتشارات مدرسه (برای معلم)
- ۴- مفهوم انجیل‌ها، کری ولف، ترجمه محمد قاضی، انتشارات فرهنگ (برای معلم)
- ۵- تحقیق درباره دین مسیح، آشتیانی، شرکت انتشار (برای معلم)